

Віннікова Наталія Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Received October 21, 2013; Accepted November 28, 2013

Анотація. У статті увага акцентована на одному із найдавніших жанрів – пародії, багатовакова історія якої, специфіка природи, критичні можливості, творчий і пізнавальний потенціал визначили роль цього жанру в процесі розвитку літератури. Зокрема, у статті аналізуються літературні пародії на українських футуристів – Михайля Семенка, Гео Шкурупія, Валер'яна Поліщука та ін., активна творча діяльність яких припадає на початок ХХ ст. Фетишизована форма твору, тема індустріального пейзажу та урбаністичні мотиви, алогічна мова, зловживання алітерацією для передачі хаосу індустріального міста – всі ці особливості, притаманні творчому доробку футуристів, стали об'єктами літературних пародій. У статті аналізуються пародії Мелетія Кічури “Платформа”, Тараса Гедзя “Макака й какао”, Лева Достоя “Евентуальна обструкція”, Остапа Очка “Сім”, О. Копровського “Осіньнастропоеза” та “Спліноундугування”, О. Метеорного “Новий Кобзар”. Властивий для творів футуристів епатаж, ексцентричність, зазнавши гіперболізації з боку пародистів, призводить до алогізму і таким чином сприяє створенню комічно-саркастичного звучання пародій. Окремі з них є дружніми, схвальними відгукми на досягнення товаришів по перу, інші мають на меті застерегти поетів від хибних кроків та настроїв, є й такі, у яких пародисти дружньо сміються над дрібними вадами в стилі футуристів, надмірним захопленням окремими темами. Також розглянуто пародії, які створив основоположник і теоретик українського футуризму М.Семенко на збірку представника пресимволізму М. Вороного “В сьайві мрій” та на самого себе (“Автопародія”).

Ключові слова: літературна пародія, жанр, пародіювання, українські футуристи, верлібр.

Вступ. Пародія – один із найдавніших жанрів – представлена в усіх літературах світу. Багатовакова історія пародії, специфіка її природи, критичні можливості, творчий і пізнавальний потенціал визначили роль пародії в процесі розвитку літератури. Пародія комічно переосмислює, дискредитує літературні напрями, стилі, які віджили, вичерпали себе, а також є способом осмислення новаторських явищ, художніх відкриттів. Об'єктивно-історична справедливість пародій підтверджується або спростовується самим ходом літературного розвитку.

Короткий огляд публікацій з теми. Упродовж багатьох культурно-мистецьких епох літературна пародія перебуває в епіцентрі ідейно-естетичних пошуків художньої свідомості, проте й до сьогодні її специфіка мало вивчена. З-поміж дослідників цього жанру необхідно назвати і літературознавці (П. Берков, О. Морозов, В. Новіков, Г. Нудьга, Ю. Тинянова, О. Фрейденберг та ін.), і мовознавців (І. Арнольд, М. Вербицька, М. Кобиліна та ін.).

Мета. Матеріали і методи. У пропонованій статті ми спробуємо розкрити особливості пародій на українських футуристів, оскільки цей аспект ще не був предметом окремої літературознавчої розвідки. У 1920-ті рр. в українській літературі з'явилося чимало пародій на творчість футуристів початку ХХ ст. – М. Семенка, Г. Шкурупія, В. Поліщука та ін., адже саме вони фетишизували форму твору, інтенсивно розробляли тему індустріального пейзажу та урбаністич-

ні мотиви. Вони творили алогічну мову, зловживали алітерацією для передачі хаосу індустріального міста. Звичайно, всі ці особливості творчого доробку футуристів не могли залишитися поза увагою пародистів.

Результати та їх обговорення. Вищезазначені творчі принципи футуристів спародіював Мелетій Кічура “Платформа” [4, с. 155-158] та Тарас Гедзь “Макака й какао” [4, с. 106-107]. Перша пародія висміює схильність до замилювання і оспівування футуристами індустріального пейзажу та урбаністичних мотивів: “Локомотив, / Локомотив, / Актив. / Динаміка пропелера. / Мотоциклет, кек-вок, / Танго”, – так починається твір М. Кічури. У ньому йдеться і про авангардного художника Вадима Меллера, який у 1920-ті рр. проміняв Париж на Київ і працював з театром Леся Курбаса, що що теж згадується у пародії. Також В. Кічура поіменно згадує і представників українського футуризму, й “Аспанфуту”. З метою загострення висміювання пародист поруч із справжніми прізвищами ставить вигадані, доповнює цей ряд назвами тварин, птахів, таким чином підкреслюючи недалекість і зарозумілість представників футуризму – звичайно, їхню інакшість важко було сприйняти тодішнім традиційноорієнтованим письменникам: “Семенко, Савченко, Слісаренко, / Бажан, Ірчан, / Ковжун, Кажан. / Осел. Бовван. / А я?! / Я – геній! / Я – титан!”. Тут є й алюзія, створена за допомогою цитації, на І. Северяніна – засновника літературного руху егофутуризму: “Какой простор!”.

Значну увагу М.Кічура звертає на пародіювання властивого для футуристів фетишизування форм твору. Пародист створює гіпертрофовану форму, гіперболізує примітивне римування, поєднує алогічну образність, вигадує слова, які нічого не означають, а складаються з довільного поєднання літератури – і таким чином досягає пародійного ефекту: “Біла лялька. / Катафальк, / Катафалька. / Срібло-злото, / Іно-Віно. / Кіно-фото / Фото-кіно. / Зад – заголене коліно / (...) / Цень-Цань. / Дрань. / Бо він не мій. / Він на фіс-моль”.

Пародія Тараса Гедзя “Макака й какао” написана на вірш “Машина” Гео Шкурупія. Обірваність рядків, нагромадження незрозумілих слів, незвичайність і нелогічність образів – усе це характерно для поезії Гео Шкурупія і з подвійною, а то й потрійною силою гіперболізовано пародистом: “Пив Макака какао / Кив Макака, какао-како / Макака в атаку – / Кидь – не каву в какао, / А какао в каву – / Пить Макака, / А воно кака! / Макака в атаку / Кидь не какао в каву, / А каву в какао / Пить Макака, / А воно кака. / Макака – раком – / Ку-ку-рі-ку-у / Куд-ку-да-а / Ках-ках-ках / Це поезія для робітника!”. Пародія будується на грі асонансів та алітерацій у поєднанні з комічною образністю.

Значна кількість пародій написана на М. Семенка. Він, як основоположник і теоретик українського футуризму, звичайно, у своїх творах не міг обійтися без епатажу та деструкції, що вдало передає Лев Достой у пародії “Евентуальна обструкція” (Перець. – 1929. – №20-21. – С. 3). Уже самою назвою автор розпочинає пародіювання. Властивий для М. Семенка епатаж, ексцентричність, зазнавши гіперболізації з боку пародиста, призводить до алогізму, що створює комічно-саркастичне звучання, особливо у прикінцевих рядках, де поєднано різноманітні знаки, варіанти звуко-наслідувальних слів, а також лексем, віддалених за змістом:

Голубизна §- – 888№№№№: “( ) ½ ¾ ///

Льльльльоо-оа. Хлібзаготівлі.

Тістечка

попокатлепетл

пок.

Центральним персонажем пародії виступає людина, котру “вчора о клятій годині / вечора” було почастовано “тістечками з кремом”. Відразу після часопросторового окреслення події йде запитання я-героя до читача: “Ви хтіли б знати, нарешті, хто я такий?”. Не чекаючи відповіді, звучить парадоксальне: з одного боку, “На превеликий жаль я вам не можу цього сказати”, а з іншого – “Не знаю”. Після чого подано самоідентифікацію головного персонажа:

Людина

в ка

пелюсізкроликовоївовни???

що ж, можливо й так.

у правому оці

невеличке розширення судин

Далі у творі з’являються образи: “браслетовий годинник з інкрустаціями”, кімната, що “нагадує (...) герундиви”, “сімейне непорозуміння в стилі Жакоб” і зізнання головного персонажа: “Ні, ні, не лякайтеся / СЯ СЯ / найбільше, що я роблю міщанам, то – / анатомічний розтин. / та не лякайтеся ж: звісно, над жи-

вим об’єктом. / з брауншвейзької ковбаси, вилазить черва бойчукізму / пнеється поглянути останній номер “УЖ’а”, / проблематичного, як життєпис Едварда Стріхи”. В останньому спародійовано особливість творчості М. Семенка – боротьба проти міщанства й обмеженості в українській літературі – не випадкова “з брауншвейзької ковбаси, вилазить черва бойчукізму”. Тут згадано Едварда Стріху – містифікацію Костя Буревія, яку М. Семенко сприймав як реально існуючого автора. До того ж усе це реалізовано у формі верлібру, у якій найповніше розкрився ліричний талант М. Семенка (цикл “Європа і ми”, “Осінь рана”, “П’єро кохає” та ін.). Верлібрам футуриста властива різка зміна довгих і коротких рядків, майже всі форми неklasичного віршування (дольник, тактовик, акцентний вірш та ін.), розмовний, тонко нюансований тип інтонації – ці особливості передано пародистом.

Пародію на твір “Сім” М. Семенка (Молодняк. – 1928. – № 4. – С. 125) написав Остап Очко (псевдонім, за одними даними, належить Л. Первомайському [8], за іншими – М. Тарновському [3, с. 290]). У ній створено містифікацію, суть якої полягає в тому, що “один із видатніших американських поетів, Мейк Мі Фон, переклав на англійську мову відому літературну річ Михайла Семенка “Сім” [6, с. 109]. Переклад виконано надзвичайно добре, дотримуючись усіх правил, як теж бездоганно передано й зміст. Для перевірки подаємо цілком, як оригінал твору, так і переклад:

українською мовою

англійською мовою

Понеділок

Monday

Вівторок

Tuesday

Середа

Wednesday

Четвер

Thursday

П’ятниця

Friday

Субота

Saturday

Неділя

Sunday

Американці прямо п’яніють від захоплення таким яскравим зразком української поезії”, – констатує пародист. Як бачимо, пародія пройнята іронічними звучаннями, навіть ім’я вигаданого американського поета Мейк Мі Фон – не випадкове, адже у перекладі з англійської це – “make me phone” – “передзвоніть мені”. Ще одну пародію на поезію “Сім” створив В. Голобородько: “понеділок / понеділок / понеділок / понеділок / понеділок / понеділок / понеділок / понеділок” [2, с. 202].

Ряд пародій на творчість М. Семенка написав О. Копровський, акцентуючи на особливостях звукопису, лексики (неологізмів, утворених шляхом основокладання або розриву слова). Так, в одному із таких творів, вже самою назвою пародії – “Осіньнастропоеза” [4, с. 100] – О. Копровський прозоро натякає на об’єкт пародіювання, адже такого виду назви не є рідкісними у творчості футуриста (“Сонцекров”, “Експресвітер”, “Поезопісня”). Та й сам текст пародії насичений подібними до Семенкових неологізмів словами: “Червоноплямляться ізумрудом дерева парка. / Каркають. / Чекає шовкопанчошена біла пляма. / Якась дама. / Я йду до парку – бачився з обезгрошеним Дудком. / Сердитий, бо з Певним балакав. / Що дама! / Драма. / Нема на каву”. Загалом верлібр

М. Семенка імпресіоністичний, поет використовує у своїх віршах звук і колір, динаміку міста і різні пори року, що й послужило об'єктом пародіювання. У тексті пародії О. Копровського вбачається багато Семенових інваріантів, з-поміж яких: “Осінь і осінь / І ще раз осінь / І жовте листя змітає в сквері сторож /...а вранці туман / ніби сірі гуси вкрили місто / кра кра / осінь стара карга” [7, с. 272-273]).

Футуристи активно працювали над створенням нових форм, які сприяли б відображенню нової дійсності. Так, вони трансформували художню мову, виробляючи нову граматику, лексику, синтаксис. При цьому велика увага приділялася графічному записові віршів, формі написання, так званої “матеріальної” або “візуальної поезії”. Ці експерименти, за задумом футуристів, мали стерти кордони між видами мистецтв, привести до синкретизму в культурі. Деякі формалістичні штукарства, вільний вірш, карколомні “мозаїки”, іншу “еквілібристику” [5, с. 110] сприймали як розгойданість форми в неспокійну й напружену добу, а з іншого боку – як сміливі шукання в царині нових ефективних засобів художнього пізнання світу. Загалом незвична на той час графічна форма верлібру стала для М. Семенка можливістю і духовного розкріпачення, і писати, не озираючись не лише на строго регламентовані віршові прийоми, а й прийоми їх обов'язкового для футуристичних прокламацій руйнування. У пародії “Сплінонудьгування” [4, с. 102] О. Копровський висміює звукові ефекти й дискретність слів у творах М. Семенка (згадаймо, наприклад, “Сте клю влю плю...”):

Засплінівсь до одчаю.

Чаю.

Семенка читати стану.

тану!

ану.

ну.

Позіхаю,

хаю.

аю.

ю.

Сплю.

Ще одна пародія на М. Семенка написана О. Метерним (справжнє прізвище – Олександр Ведміцький), вже самою назвою – “Новий “Кобзар”, підказує об'єкт пародіювання – збірка футуриста 1924 р. “Кобзар”. На противагу Шевченковому “Кобзарю” футурист однойменною збіркою намагався продемонструвати значну розбіжність між літературами XIX і XX століть. Тому пародист саркастично підкреслює: “Щоб з рук свій крам хутчіше збуть – / Назвався... кобзарем. / В музеї роздобув порепану бандуру, / На струни – телефонний дріт... / І в бурю – / Побіг мережити метамистецький міт. / А щоби перепон бува в дорозі не чинили / Бадьорий комсомол чи комнезам – / Кобзар оголовив: / – Я – комуніст, / найправовірніший марксист... / Себе образити – не дам!” [4, с. 103-104]. О.Метерний пише про несприйняття “нового (...) Тараса” селянами: “(Які слова, які там теми! / Поезофільм, каблепоєми!) / Не уторопають селяни... / – Скажіть, – нехай, на милость, перестане... – Ми думали, як справжні кобзарі...” [4, с. 104]. Тому й фінал

пародії наскрізь пройнятий уїдлигим сарказмом: “І од села – рачкує постать кобзаря” [4, с. 105].

Самі футуристи теж писали пародії. Так, М. Семенко написав пародію на збірку представника пресимволізму М. Вороного “В сьайві мрій”, який жив і творив одночасно з такими видатними українськими митцями як Леся Українка, І. Франко, М. Коцюбинський та ін. Саме у цей період, як відомо, українська література виходить на інший етап свого розвитку – модерністський, який складається під впливом новітніх течій у світовому мистецтві (символізму, імпресіонізму, неоромантизму тощо). І М. Вороний – один із тих, хто сприяв становленню і оновленню українського літературного процесу. Якщо вірші першої збірки М. Вороного “Ліричні поезії” (1911) були сповнені музичальності, свіжості образів, то у наступній збірці “В сьайві мрій” (1913) митець іде шляхом самозамилування я-героя, певної естетизації. Його поезії змістово поглиблюються, у них порушуються вічні теми та філософські питання. М. Вороний переймає певні мотиви, характерні для європейської поезії, зокрема протиставлення поетичної одухотвореності й буденності, утвердження нестримного прагнення людини до краси, світла, осягнення космосу. Проте все це було чужим, не зрозумілим і неприйнятним для представників окремих літературних угруповань, напрямів, течій, зокрема й для футуристів. Тому М. Семенко, як яскравий представник цього угруповання, прагнучи показати, як йому здавалося, примітивність образності, ритміки, рими поезій М. Вороного, використовує однотипне примітивне, найпростіше (дієслівне) римування, одноманітні синтаксичні конструкції та наскрізний змістовий алогізм, завдяки чому досягає творчого задуму своєї пародії: “Звуки над морем носилися / Муки в повітрі крутилися / Тихими хвилями билися / Палко гуділи листочками / Грубо кидалися квочками / Враз облітали примочками / І шаруділи сорочками / В зодяги пишні убралися | Старим лахміттям сміялися...” [4, с. 22]. А назва збірки М. Вороного “В сьайві мрій” перетворюється М. Семенком у “Мрії в сьайві”, що ще раз підкреслює його ставлення до творчості пародійованого письменника, мрії якого “Чайками в морі крутилися / В тихій калюжі умилися / Мрії над серцем носилися / І по тинах настромилися”.

М. Семенко – один з-поміж тих, хто створив пародію на себе. Його “Автопародія” [4, с. 100; 6, с. 35] написана у властивому для автора стилі, побудована на варіації ім'я і прізвища письменника – “Михайль Семенко”. Пародія наскрізь алогічна: “Хайль семекоми / Ихайль кохайль альсе комих / Ихай месен михсе охай / Мхйль кмс мих мих мих / Семенко енко нко михайль / Семенко мих михайльсе менко / О семенко михайль / О михайль семенко”. Говорячи про світ цього твору О.Астаф'єв констатує: “Якщо світ тут і фігурує, то це світ фоно-морфо-граматичних і семантичних перетворень” [1, с. 59].

Висновки. Отже, пародії, написані на українських футуристів викривають речі, які так полюбили демонструвати у своїх творах представники цього угруповання початку XX століття. Пародіюється футуристична деструкція форми, епатаж, звернення до урбаністичних мотивів, алогічна мова, надмірне вживання

приголосних тощо. Окремі з пародій на українських футуристів є дружніми, схвальними відгуками на досягнення товаришів по перу, інші мають на меті застерегти поетів від хибних кроків та настроїв, є й такі,

у яких пародисти дружньо сміються над дрібними вадами в стилі футуристів, надмірним захопленням окремими темами.

ЛІТЕРАТУРА

(REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Астаф'єв О.Г. Мовний бунт українського авангарду // Слово і час, 2007. №10. С. 59-61.
Astafiev O.H. Movnyi bunt ukrains'koho avanhardu // Slovo i chas, 2007. №10. S. 59-61.
2. Голобородько В.І. Летюче віконце: Вибрані поезії. К.: Укр. письменник, 2005. 463 с.
Holoborod'ko V.I. Letiuche vikontse: Vybrani poezii. K.: Ukr. pys'mennyk, 2005. 463 s.
3. Дей О.І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI-XX ст.). К.: Наук. думка, 1969. 559 с.
Dei O.I. Slovnyk ukrains'kykh psevdonimiv ta kryptonimiv (XVI-XX st.). K.: Nauk. dumka, 1969. 559 s.
4. Літературні пародії, шаржі, епіграми, акrostихи, фейлетони, гуморески, афоризми й карикатури: Збірник / Упоряд. В. Атаманюк. К.: Маса, 1927. 248 с.
Literaturni parodii, sharzhi, epihramy, akrostyky, feiletyny, humoresky, aforyzmy i karykatury: Zbirnyk / Uporiad. V. Atamaniuk. K.: Masa, 1927. 248 s.
5. Неврлий М. Українська радянська поезія 20-х рр. в мікропортретах і довідках. К.: Вища школа, 1991. 271 с.
Nevrlyi M. Ukrains'ka radians'ka poeziia 20-kr rr. v mikroportretakh i dovidkakh. K.: Vyscha shkola, 1991. 271 s.
6. Семенко М. Вибрані твори / Упоряд. А. Біла. К.: Смолоскип, 2010. 688 с.
Semenko M. Vybrani tvory / Uporiad. A.Bila. K.: Smoloskyp, 2010. 688 s.
7. Семенко М.В. Поезії. К.: Рад. письменник, 1985. 311 с.
Semenko M.V. Poezii. K.: Rad. pys'mennyk, 1985. 311 s.
8. Череватенко Л.В. "І я, смиренний Леонід..." // Ступець, 2009. №18. С. 228-247.
Cherevatenko L.V. "I ia, smyrennyi Leonid..." // Iehupets', 2009. №18. S. 228-247.

Vinnikova N.M. Literary parody on Ukrainian futurists

Abstract. In this article the main stress is laid upon one of the oldest genres – parody – old whose history, specific nature, critical capabilities, creative and cognitive potential defined the role of this genre in the development of literature. In particular, in this article the literary parodies on Ukrainian futurists – Mikhail Semenko, Geo Shkurupii, Valerian Polishchuk etc. are examined. Fetishising form of the creation, the theme of industrial landscape and urban motifs, illogical language, abuse of alliteration to transfer the industrial chaos of the city – all these features which are specific for the futurists' creation became the objects of literary parodies. There are parodies which are analyzed in this article: Meletii Kichura "Platforma", Taras Hedz' "Monkey and cocoa", Lion Dostoi "Eventual obstruction", Ostap Ochko "Seven", O.Koprovskiy "Osinnastropoeza" and "Splionudhuvannya", O.Meteornyi "New Kobzar". Outrageous, eccentric, which are inherent for the futurists' creation, having suffered from hyperbole parodist leads to alogism and thus helps create comical-sarcastic sounding of parodies. Some of them are friendly, positive feedback on the achievement of the pen mates, while others are intended to warn poets of false steps and infusions, there are those who laugh at parodists friendly small defects in the futurist style, obsession with certain topics. Also the parodies which were created by the founder and theoretician of Ukrainian Futurism M.Semenko on a collection of representative presymbolism M.Voronyi "In the glare of dreams" and to himself ("Avtoparodiya") are examined.

Keywords: literary parody, genre, paroding, Ukrainian futurists, vers libre.

Винникова Н.Н. Литературные пародии на украинских футуристов

Аннотация. В статье внимание акцентировано на одном из древнейших жанров – пародии, многовековая история которой, специфика природы, критические возможности, творческий и познавательный потенциал определили роль этого жанра в процессе развития литературы. В частности, в статье анализируются литературные пародии на украинских футуристов – Михаила Семенко, Гео Шкурупия, Валерьяна Полищука и др., активная творческая деятельность которых приходится на начало XX века. Фетишизованная форма произведения, тема индустриального пейзажа и урбанистические мотивы, алогическая речь, злоупотребления аллитерацией для передачи хаоса индустриального города – все эти особенности, присущие творчеству футуристов, стали объектами литературных пародий. В статье анализируются пародии Мелетия Кичура "Платформа", Тараса Гедзя "Макака и какао", Льва Достоя "Эвентуальная обструкция", Остапа Очко "Семь", О.Копровского "Осеньнастропоэза" и "Сплинонудгивання", О.Метеорного "Новый Кобзарь". Свойственный для произведений футуристов эпатаж, эксцентричность, поддавшись гиперболизации со стороны пародистов, приводит к алогизму и таким образом способствует созданию комично-саркастического звучания пародий. Некоторые из них являются дружественными, благоприятными отзывами на достижение товарищей по перу, другие имеют целью предостеречь поэтов от ложных шагов и настроений, есть и такие, в которых пародисты дружески смеются над мелкими недостатками в стиле футуристов, чрезмерным увлечением отдельными темами. Также рассмотрены пародии, созданные основоположником и теоретиком украинского футуризма М.Семенко на сборник представителя пресимволизма Н.Вороного "В сиянии мечтаний" и на самого себя ("Автопародия").

Ключевые слова: литературная пародия, жанр, пародирование, украинские футуристы, верлибр.